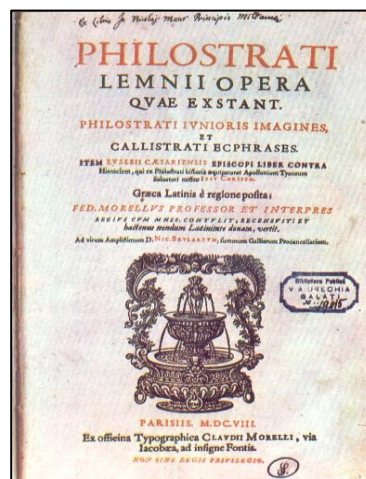

Biblioteca MAVROCORDAȚILOR

Prof. univ. dr. Raisa RADU

Mavrocordat prinț al României

Rezultat al activității de colecționare a trei personalități – Alexandru, Nicolae și Constantin, adică tatăl, fiul și nepotul – Biblioteca Mavrocordaților a stârnit contemporanilor atitudini din cele mai diverse: admirație, invidie, denigrare. Acești trei bibliofili aveau renumele de „cei mai învățați oameni din tot Orientul” (7, p. 1), fiind cunoscuți și în Occidentul civilizată ca iubitori de cultură și colecționari de cărți, monede și medalii antice.

Biblioteca Mavrocordaților era adăpostită în două locuri: la Constantinopol, într-o clădire specială, și la București, în casele domnești, ridicate la Văcărești, odată cu mănăstirea. În anul 1723, din donațiile lui

Nicolae Mavrocordat, s-a format biblioteca domnitorului. În anul 1725, s-a creat și biblioteca beizadelei Constantin Mavrocordat.

Nucleul Bibliotecii Mavrocordaților a fost creat de Alexandru Exapoitul care a achiziționat cărți și manuscrise din Europa și Asia. Multe cărți au fost cumpărate direct din librării sau din anticariate. Multe manuscrise au fost cumpărate din mănăstiri, fie direct, de către Mavrocordați, fie prin agenții lor comerciali.

În țările române, la acea vreme, nu era organizat comerțul de carte. Mavrocordații își cumpărau cărțile de la librăriile, anticariatele și licitațiile din țările vest-europene. Au fost descoperite cataloage de edituri, tipografii, librării și anticariate consultate de Mavrocordați. Acestea proveneau din marile centre care organizau comerțul de carte: Lipzig, Viena, Leyde, Haga, Londra, Amsterdam. Cataloagele cuprind însemnări ale domnitorului Nicolae Mavrocordat. În unele se exprimă dorința de a cumpăra cartea respectivă, în altele se arată că, în Biblioteca Mavrocordaților, se află deja acea carte.

Trimișii lui Nicolae Mavrocordat făceau concurență, la diferite licitații de cărți, reprezentanților altor conducători de state. Multe cataloage de licitații poartă adnotările lui Nicolae Mavrocordat, vădind cultura sa bibliografică și posibilitatea nu numai bănească, dar și cărturărească, de a alege cărțile cele mai bune. Notațiile pe cataloagele de licitații cuprind aprecieri asupra cărților, precum: „utilă”, „folositoare”, „extrem de rară”, „rarisimă”, „foarte bună” sau „carte rară, dar necunoscută” (ceea ce înseamnă că nu se afla în biblioteca domnitorului).

Mavrocordații au consultat și cataloage de bibliotecă. S-au descoperit trei cataloage ale unor biblioteci din Paris, Hamburg și Leyda care conțin adnotări ale lui Nicolae Mavrocordat și ale lui Ioan Scarlat, ginerele domnitorului. În cazul unor cărți semnate cu pseudonim, Nicolae Mavrocordat a trecut numele real al autorului. A făcut și însemnări de lectură precum „mult prea demnă de citit”.

Revistele și ziarele, pe care le primeau din străinătate, au constituit o sursă de informare bibliografică pentru Mavrocordați.

„Jurnal des sçavants et république des lettres”, apărut la Paris în 1665, și-a continuat existența și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Această primă publicație academică își preciza, de la început, programul. „Dorința acestei reviste va fi de a face cunoscut tot ceea ce reprezintă noul în republica literelor; ea va cuprinde un catalog exact al principalelor cărți ce se vor tipări în Europa; și nu se va mulțumi de a menționa numai titlurile cum au făcut până acum cele mai multe bibliografii, ci, în plus, cărțile vor fi prezentate pe larg și numai acelea care pot fi utile” (2. p. 34).

Scarlatos, fiul lui Nicolae Mavrocordat, afirma în scrisoarea către medicul Testabuza că și-a format părerile despre unele cărți sub influența prezentărilor făcute acestora în „Journal des sçavants et république des lettres” (1). Această afirmație dovedește că ziarul se afla în colecția domnitorului.

În Biblioteca Mavrocordaților se afla și colecția completă a periodicului „Giornale de’Letterati d’Italia”, apărut în perioada 1710 – 1740. Într-un număr din 1721 al acestui ziar au fost prezentate personalitatea și opera lui Nicolae Mavrocordat. S-a insistat asupra calităților romanului Filoteou Parerga, evidențiate de abatele Bignon, bibliotecarul regelui Franței (2, p. 192-133).

Însemnările făcute de Nicolae Mavrocordat pe diferite cataloage de edituri, librării, biblioteci, ziare, reviste se pot constitui, ele însele, într-un catalog al bibliotecii. Conform adnotărilor, cărțile se aflau fie în biblioteca sa ori a beizadelelor, fie urmau a fi cumpărate. Au fost descoperite cărți însemnate în bibliografii, pentru a fi procurate, purtând ex libris-ul domnitorului, dovadă clară că bibliografiile serveau și ca ghid de cumpărare a cărților.

Întâmplător sau printr-o activitate sistematică, anumiți cercetători au descoperit unele cataloage ale Bibliotecii Mavrocordaților. Unele au fost publicate, altele sunt inedite.

N. Iorga a publicat două cataloage: un catalog al mănăstirii Văcărești din 1723 și „Catalogul tuturor cărților grecești, greco-latine, italiene, franceze ale lui Constantin Mavrocordat, pentru uzul lui în afară de cele din biblioteca cea mare a preainălțatului domn”.

C. Dima – Drăgan a descoperit, în cuprinsul unui manuscris românesc de la Biblioteca Academiei, două cataloage ale Bibliotecii Mavrocordaților: primul este „Catalogul cărților din biblioteca mănăstirii Văcărești”, al doilea cuprinde manuscrisele și tipăriturile grecești existente în marea bibliotecă a lui Nicolae Mavrocordat care era deosebită de aceea a mănăstirii și de cea a beizadelei Constantin” (2, p. 6).

Afirmațiile și aprecierile referitoare la Biblioteca Mavrocordaților se fac numai în limita informațiilor, a materialelor descoperite până în zilele noastre. Din cele prezentate reiese că biblioteca avea o anumită organizare, avea cataloage. În „Catalogul cărților bibliotecii din mănăstirea Văcărești”, volumele sunt grupate după trei formate (mărimi), în ordine alfabetică. La fiecare titlu se menționează numărul de cota, deci situarea cărții pe raftul bibliotecii (7, p. 6). Era un catalog topografic. În „Catalogul tipăriturilor grecești” din biblioteca lui

Nicolae Mavrocordat se specificau numele autorului, titlul, data apariției (loc și an). Era un catalog bibliografic (3, p. 6).

Catalogul bibliotecii lui Constantin Mavrocordat era structurat pe cărți, în limba greacă și cărți în latină, franceză, italiană, grupate „in folio, in 4° (quatro), in 8° (octavo), in 12° (duodecimo)” și pe domenii. Pentru cărțile în limba latină, franceză și italiană, domeniile erau: „Philologia, Medicina, Geographia, Lexic, Historie, Philosophia, Moralia, Chronologia, Miscellanea, Politica, Ecclesiastica, Biblica, Juridice, Numismatice, Diarii, Gramatica, Rhetorica, Theologie, Tactica, Economia, Cosmographia, Poetica, Roman” (4, p. 32-33). Asemenea sistematizare mixtă, pe format și pe domenii, era frecventă în bibliotecile europene.

Biblioteca Mavrocordaților a avut și bibliotecar, pe Ștefan Bergler, sas din Transilvania. Erudiția și experiența sa de angajat la diferiți editori germani și olandezi l-au ajutat pe Ștefan Bergler să organizeze biblioteca, s-o dezvolte și să elaboreze catalogul cărților grecești. Acest catalog, care cuprinde peste 400 de titluri, nu este o simplă catagrafie, ci este o adevărată bibliografie, dovedind pricepera lui Bergler în realizarea unei asemenea sinteze (2, p. 148).

Biblioteca Mavrocordaților cuprindea multe cărți referitoare la istoria și cultura altor popoare. În unele cărți de istorie universală erau referiri la dacoromani, la istoria țărilor române, la Ștefan cel Mare și luptele sale împotriva turcilor. În această bibliotecă se aflau cele mai importante cărți românești tipărite în secolul al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, precum: „Vechiul și Noul Testament” tipărit la București, în 1688, „Teoria creștină” (1694), „Floarea darurilor” (1700) tipărite la Snagov, „Psaltirea” în limba română tipărită la Târgoviște, „Evanghelia greco-română” (1693), „Gâlceava înțeleptului cu lumea”, cartea lui Dimitrie Cantemir (1698).

În bibliotecă se aflau și manuscrisele operelor celor doi mari Mavrocordați – Alexandru și Nicolae.

Tot aici se aflau și cronicile celor două țări române: „Letopisețul” lui Gr. Ureche, „Letopisețul” lui M. Costin, „Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu” de Radu Greceanu, „Istoria domnilor Țării Românești” de Radu Popescu. „Istoria celor patru domnii ale lui Nicolae Mavrocordat” a fost întocmit pentru domniile din Moldova de Nicolae Costin, fiul lui Miron Costin, iar pentru domniile din Țara Românească de Radu Popescu.

Informațiile despre Biblioteca Mavrocordaților pot fi întâlnite în vasta corespondență purtată de diferite personalități franceze.

În secolul al XVIII-lea, pe lângă Ambasada Franței la Constantinopol, se afla și o misiune științifică formată din savanți, membri ai Academiei de Inscricții. Aceștia aveau ca îndatorire principală cercetarea bibliotecilor din Orient, în vederea cumpărării unor manuscrise și cărți rare pentru completarea Bibliotecii regelui Franței. Ambasadorul Franței, marchizul de Villeneuve, a transmis multe informații despre Biblioteca Mavrocordaților.

Din scrisorile francezilor aflăm știri despre modul în care au fost achiziționate cărțile și manuscrisele, despre locurile în care sunt depozitate, despre valorile existente în bibliotecă, despre refuzul de a li se oferi străinilor cataloagele, despre copiile făcute, despre vinderea bibliotecii.

Abatele Sevin informează că Nicolae Mavrocordat a cercetat toate ungherele și colțurile bibliotecii de la Mănăstirea Sfântului Munte Athos de mai multe ori. Este convins că operele de certă valoare nu au scăpat investigațiilor sale. Bonac, un alt căutător de manuscrise grecești, îl informează pe ministrul Bignon că prințul Valahiei a cumpărat cărți și manuscrise rare din tot Imperiul Otoman, fără a se uita la preț (5, p.3).

Într-o scrisoare, abatele Sevin, supărat că nu a putut obține nici catalogul bibliotecii, nici cărțile cerute, spunea că Nicolae Mavrocordat a furat cărți de la Muntele Athos. Motivul pentru care nu face public catalogul bibliotecii sale ar fi acela de a nu se vedea care sunt cărțile furate, spune el (5, p. 7). Desigur, este o minciună. Într-o altă scrisoare, Sevin afirma că, pentru o ediție a Septuagintei, Nicolae Mavrocordat i-a oferit socrului Marelui Dragoman al Porții, Alexandru Ghica, șapte sute de plăci. Această scrisoare pledează pentru nevinovăția lui Nicolae Mavrocordat. Un om care poate oferi, pentru o singură carte, o asemenea sumă, are suficiente resurse bănești și nu recurge la furt.

Într-o relatare prescurtată a voiajului literar făcut în Levant, din ordinul regelui Franței, Sevin arată că, timp de mai bine de 20 de ani, Mavrocordații au strâns manuscrise din toate părțile. În numai doi ani, au plătit 20.000 de scuzi pentru a cumpăra manuscrise turcești, arabe, persane (7, p. 43).

Aprecieri sincere referitoare la Biblioteca Mavrocordaților vin din partea lui Fouseca și Villeneuve. Fonseca spunea că în tot Levantul, nu există manuscrise ca acelea din biblioteca prințului Valahiei. Villeneuve afirma că Biblioteca Mavrocordaților, în afară de un mare număr de manuscrise rare, care au fost adunate cu multă grijă și multă cheltuială, este compusă din cele mai bune cărți care au fost imprimate în toate limbile Europei, în secolul al XVII-lea (7, p. 38-39).

Chiar Sevin, care îl denigrase pe Nicolae Mavrocordat, spunea că prințul Valahiei a adunat o bibliotecă egală cu cele ale marilor prinți din Europa (7, p. 44).

Constantin Mavrocordat le-a trimis francezilor un catalog cu 162 de manuscrise. Francezii l-au tradus, l-au examinat și au ales anumite manuscrise pentru a fi copiate. Copierea manuscriselor s-a făcut la curtea lui Constantin Mavrocordat.

Ca o compensație pentru cheltuielile făcute cu ocazia copierii manuscriselor cerute de Biblioteca regelui Franței, Constantin Mavrocordat a primit cărți rare existente în dublet în această bibliotecă.

Informații despre biblioteca Mavrocordaților apar în Giornale de Letterati d'Italie, precum și într-o publicație germană.

Istoricul Sulzer, fost profesor la curtea domnitorului Alexandru Ipsilanti, oferă informații despre biblioteca de la Văcărești care era evaluată la 600.000 de taleri.

Despre Biblioteca Mavrocordaților au scris E. Hurmuzaki, C. Karadja, N. Iorga, V. Mihordea, C. Dima – Drăgan.

E. Hurmuzaki se referă la achiziționarea cărților de către Alexandru Mavrocordat. Acesta s-a adresat ambasadorului austriac de la Constantinopol care, cu multe greutate, a mijlocit trimiterea cărților. Apoi, mergând la Viena, și-a procurat, personal, cărți cu conținut politic, militar, istoric (3, p. 406).

C. Karadja se referă la modul în care copia manuscrisele Ștefan Bergler în Biblioteca lui Nicolae Mavrocordat (6, p. 35).

N. Iorga a analizat culegerea de documente a lui H. Omont „Missions archéologiques françaises en Orient aux XVII et XVIII- e siècles, 1728-1748” în care se aflau referiri la Biblioteca Mavrocordaților. V. Mihordea a analizat procesul de constituire, înflorire și decădere a Bibliotecii Mavrocordaților. Lucrarea sa „Biblioteca domnească a Mavrocordaților” este însoțită de documente descoperite de autor în arhivele franceze, precum și de documentele referitoare la această bibliotecă publicate de H. Omant. C. Dima – Drăgan a descoperit la Biblioteca Academiei Române două cărți de bibliografie adnotate de Nicolae Mavrocordat, precum și cărți cu însemnări sau numai cu semnătura domnitorului.

Atât timp cât prosperitatea Mavrocordaților a fost o realitate, Biblioteca a cunoscut o perioadă de înflorire. Când datoriile l-au năpădit pe Constantin Mavrocordat, acesta a fost nevoit să pună zălog biblioteca din Constantinopol la un negustor englez, Barker. Atunci a fost vândută doar o parte din cărți și manuscrise. Cărțile ce nu s-au vândut la licitație de la Constantinopol au ajuns, în Grecia, la moștenitorii Mavrocordaților.

Cărți ale Mavrocodaților se găsesc în Biblioteca Națională din Atena, la Institutul de studii neelenice al Academiei din Atena (7, p. 11-12).

În diferite biblioteci ale mănăstirilor, așezămintelor culturale și ale persoanelor particulare din România se află cărți ale Mavrocodaților.

Biblioteca Mavrocodaților nu era publică. Dragostea proprietarilor pentru bibliotecă era așa de mare încât, probabil, considerau că privirile străinilor le-ar fi dăunat cărților. Cu toate acestea, Mavrocodații au fost destul de generoși. Au făcut cadou dublete din cărțile lor, au făcut schimb reciproc de cărți pentru lectură cu diferite personalități.

Unii cercetători consideră că veștile despre Biblioteca Mavrocodaților au fost amplificate și răspândite și datorită ecoului pe care l-au avut, „în cercurile culte din Apus atât renumele de scriitor și învățat al lui Nicolae Vodă și cel al fiului său, Constantin, de reformator social și prieten al savanților, cât și legăturile lor, ca domni, cu reprezentanții Marilor Puteri în capitala Turciei” (7, p. 5).

Bibliografie

1. CONSTANTINESCU, B. „Cultura domnilor fanarioți în secolul XVIII”, în *Columna lui Traian*, 1871
2. DIMA – DRĂGAN, C. *Biblioteci umaniste românești*, București, Editura Litera, 1974
3. HURMUZAKI, E. *Fragmente din istoria românilor*, vol. III, București, 1900
4. IORGA, N. *Pilda bunurilor domni din trecut față de școala românească*, București, Librăriile Socec et comp, 1914
5. IORGA, N. *Știri nouă despre Biblioteca Mavrocodaților*, București, 1926
6. KARADJA, C. „Despre vechile biblioteci din sud-estul Europei”, *Analele Universității București*, nr. 1-2/1971
7. MIHORDEA, V. *Biblioteca domnească a Mavrocodaților*, Monitorul oficial și imprimăriile statului, Imprimeria Națională, București, 1940